

А. В. Фрідріх,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ВПЛИВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО ОНОМАСТИКОНУ

Статтю присвячено вивченню семантичних та функціональних особливостей англійських символічних власних імен. Зроблена спроба визначення символічного значення власних імен, виділення окремого ономастичного ряду символічних власних імен та їх класифікації. Показано, що семантика символічних власних імен найкраще визначається та описується в рамках лінгвокраїнознавчої теорії значення слів.

Ключові слова: власне ім'я, символічне значення, семантична класифікація, символічний антропонім.

Статья посвящена изучению семантических и функциональных особенностей английских символических собственных имен. Рассмотрена проблема значения имен собственных. Сделана попытка определения символического значения имени собственного на основе лингвострановедческой теории значения слов, то есть изучение значения слов в тесной связи с культурно-исторической традицией народа-носителя языка. Установлен культурно-ассоциативный компонент значения имен собственных, который предопределяет их переход в символические собственные имена.

Ключевые слова: имя собственное, символическое значение, семантическая классификация, символический антропоним.

The paper deals with the investigation of semantic and functional peculiarities of English symbolic proper names. An attempt is made to determine the symbolic meaning of proper names, to single out individual onomastic rows of symbolic proper names and to classify them semantically. The semantics of symbolic proper names in full measure can be defined within the framework of the linguistic area studies theory of word meanings.

Key words: proper name, symbolic meaning, semantic classification, symbolic anthropolymns.

Постановка проблеми. У наш час, час широких міжнародних зв'язків власні імена стають опорними точками в міжмовній комунікації і тим самим, у вивченні іноземної мови. Існує ілюзія того, що власні імена (ВІ) не вимагають особливої уваги у вивченні іноземної мови і перекладу з неї. Такий підхід є помилковим. ВІ дійсно допомагають подолати мовні бар'єри, але у своєму мовному середовищі вони мають складну смислову структуру, унікальні особливості форми та етимології, численні зв'язки з іншими одиницями та категоріями мови. Під час передачі ВІ іншою мовою велика частина цих властивостей втрачається. Якщо не знати або ігнорувати ці особливості, то передача ВІ на іншу лінгвістичну основу може не полегшити, а, навпаки, ускладнити ідентифікацію носія імені [1, с. 62].

Серед небагатьох наукових праць, де глибоко аналізується передача власного імені, можна назвати монографії В. Виноградова [4], С. Влахова і С. Флоріна [5], Н. Гарбовського [6], а також Д. Єрмоловича [7-8] та ін.

Спірними залишаються питання про літературні антропоніми, хоча саме ВІ людей відіграють одну з найважливіших ролей у прозових і поетичних творах. Вони можуть впливати на адекватність та еквівалентність перекладу. Особливо це стосується символічних власних імен (СВІ), які вказують на соціальний статус, національність героїв тощо.

Актуальність теми визначається необхідністю подальшої розробки теоретичних положень ономастики з одного боку, та семантики – з іншого. Оскільки СВІ через особливості їхньої семантики не виділялися як окрема група ВІ, це не могло не вплинути на рівень їх дослідженості.

Метою роботи є опис і пояснення особливостей семантики символічних власних імен та визначення їх комунікативно-стилістичних функцій у художніх текстах.

Огляд стану проблеми показав, що для досягнення мети необхідно вирішити такі **завдання**: визначити поняття «власне ім'я»; встановити мовні чинники, що зумовлюють перехід антропонімів, топонімів та інших ВІ у СВІ; розкрити роль і значення СВІ для лінгвокраїнознавчих та семантичних досліджень.

Власне ім'я – це об'єкт ономастики, лінгвістичної науки, і, за визначенням М.Блоха, це «слово або словосполучення, яке служить для виділення іменованого об'єкту серед інших об'єктів для його індивідуалізації та ідентифікації» [2, с. 105].

Питання про значення ВІ досі залишається одним з найбільш гострих у дослідженнях з ономастики. Існують різні теорії семантики ВІ. Так, Д.Єрмолович поділяє лінгвістичні концепції ВІ на три групи за відношенням учених до теорії Дж. Мілля, згідно з якою ВІ не мають значення, будучи «відміткою, яку ми зв'язуємо у своєму розумі з ідеєю предмета». До них відносяться: теорія розрізняльної форми; теорія попереднього знання; теорія мовної індивідуалізації [8, с. 13].

За останній час в ономастичній літературі намітився функціональний підхід до проблеми семантичної структури ВІ. Функціональний підхід дає змогу прийняти положення, запропоноване К. Ірихановою: «власні назви не мають значення в мові» [10, с. 76]. Проте в мові художнього твору ВІ наповнюється змістом, який містить усі знання комунікантів стосовно певного об'єкту, і розрізняються повнотою якісної і кількісної інформації, але «обов'язково містять суб'єктивне відношення до референта» [10, с. 77].

Ономастика вивчає основні закономірності історії, розвитку та функціонування ВІ. А.Суперанська [18] відмічає, що, маючи свій матеріал і методику його вивчення, ономастика не може не бути самостійною дисципліною. Проте в ономастиці домінує лінгвістичний компонент, тому що кожне ім'я – це слово, що розвивається за законами мови, а також тому, що імена містять інформацію, яка «здобувається» за допомогою лінгвістичних засобів.

Отже, під власним іменем розуміють слово, словосполучення або речення, що слугує для виділення об'єкта, який називають, із ряду подібних, приводячи до індивідуалізації та ідентифікації цього об'єкта [13, с. 473].

К. Іриханова відмічає той факт, що ВІ настільки численні та різноманітні за своїм лексичним значенням і структурою, що абсолютно природно постає питання про їх систематизацію. У лінгвістичній літературі робилися численні спроби дати різні варіанти класифікації ономастичної лексики (В.Бондалетов, М.Морозова, В.Петруніна, А.Реформатський, А.Смирницький, А.Суперанська, М.Шарашова). Ці класифікаційні схеми дуже різноманітні і часом значно відрізняються одна від одної. Немає єдиної думки відносно прізвиськ, псевдонімів, кличок, спірним залишається питання про «літературні антропоніми» [10, с. 81].

Як зазначає Є.Курилович, «якщо серед іменників конкретні загальні імена є центральною семантичною категорією, то це саме тому, що вони володіють двома здатностями: значити (*signifier*) і позначати (*designer*), у них є певний семантичний зміст, і в той же час вони застосовні до реальних об'єктів. Загальні імена мають повну семантичну структуру» [12, с. 252].

Власні імена, на протипагу загальним, обмежуються однією функцією – позначення, що дає змогу їм тільки розрізняти, пізнавати позначувані предмети, особи, без вказівки на якісну, змістовну характеристику даного індивідуума або одичного предмета, факту. Основним дефектом ВІ, за словами С. Ульмана, є «нездатність» виражати узагальнене поняття; їхня роль у мові чисто називна, у силу чого їх називають «розпізнавальними знаками» [21, с. 73].

М. Руг пропонує класифікацію ВІ за предметною сферою, тобто за позначуваними предметами: 1) назви осіб (ім'я, прізвище, по батькові); 2) назви (клички) тварин, птахів і т.п.; 3) топографічні імена – річок, океанів, морів, заток, озер, країн, океанів, гір, гірських хребтів, міст, поселень, парків, вулиць; 4) назви будинків, установ, пароплавів, літаків і інших засобів пересування; 5) назви книг, журналів і т.п., музичних груп і виконавців і т.п. [17, с. 13].

Л. Булаховський стверджує, що «межа, яка відокремлює загальні іменники від власних, звичайно, не абсолютна. Більшість власних імен походять від загальних слів, що раніше вказували на якусь ознаку (зміст)» [3, с. 102–103]. Загальновідомий і той факт, що значна кількість загальних імен утворюються у результаті «лексикалізації», тобто в результаті процесу вторинного перейменування власних імен у загальні.

Поряд із денотативною функцією індивідуалізації, ВІ властива прагматична функція, яка виявляється в тому, що ідентифікуючі знаки, як і ті, що характеризують, використовуються в мові як засіб вираження емоційно-оцінних значень. «Сам спосіб найменування по імені, або по імені та по батькові, або по прізвиську, – пише Д. Шмельов, – певним чином відбиває й взаємостосунки осіб, і суспільне становище називаного» [19, с. 141].

ВІ містять у собі інформацію саме про конкретний предмет, про його властивості. Ця інформація може бути багатою або бідною, і вона буває різною мірою відома в різних сферах спілкування. У значенні ВІ А. Живоглядів виділяє щонайменше чотири компоненти:

1. Буттєвий, або інтродуктивний – існування і предметність означеного поняття. Цей компонент значення є згорнутим повідомленням.

2. Класифікуючий – приналежність предмета до певного класу. Такий клас називається денотатом імені. Денотатами антропонімів, наприклад, є люди; денотатами зоонімів – тварини; денотатами топонімів можуть бути континенти, океани, моря, країни, річки, острови, населені пункти тощо.

3. Індивідуалізуючий – спеціальна призначеність цього імені для називання одного з предметів у рамках денотата. Такий окремий предмет називається референтом імені.

4. Характеризуючий – набір ознак референта, достатніх, щоб співрозмовники розуміли, про що або про кого йде мова [9, с. 37].

У художній літературі склався спеціальний прийом використання символічних імен. Останнім часом багато лінгвістів говорять про особливе положення онімів у контексті художнього твору: ВІ наділяється автором багатством і різноманітністю асоціативних зв'язків, які розкриваються в контексті твору. Стає очевидним, що вивчення мови художньої літератури неможливе без дослідження ВІ, що знаходяться в тому чи іншому тексті.

Літературна ономастика вивчає особливості вживання ВІ в тексті художнього твору і за його межами. Цей напрям, за виразом Д. Єрмоловича, досліджує «відзеркалення елементів реальної і вигаданої ономастики, сукупність яких складає ономастику художнього тексту – на основі їх індивідуального переломлення і застосування в творчості кожного письменника і окремого тексту» [7, с. 61]. Це заломлення можна розглядати як взаємозв'язок категорій «загального» (мовного) – «окремого» (мовленнєвого), індивідуального у семантико-стилістичній системі мови письменника, елементом якої і являються ВІ.

Учені неодноразово підкреслювали, що під час дослідження будь-якого тексту треба підходити до нього з різних сторін, враховуючи різні аспекти лінгвістичного аналізу. Так, аналіз лише літературної ономастики без урахування специфіки художнього тексту буде, на думку Т. Немировської, «дещо однобоким і малоефективним, незважаючи на вираженість і приналежність таких досліджень» [16]. Щоб дослідження носило цілісний характер, потрібний також і лінгвістичний аналіз усього літературного твору.

«Організуюча роль ономастичного простору в структурі художнього тексту зумовлюється системністю цього простору: групуванням ВІ за лексичними розрядами в залежності від семантичної функції, за словотворчими особливостями, стилістичною приналежністю, відношенням до категорії узуальності, мірою експресивності», – відмічає О.Леонович [14, с. 3]. Усе це відбувається в художньому творі і грає конструктивну роль у передачі людських відносин, відтінків інтимності, офіційності, вікових оцінок й інших модальних характеристик.

Деякі дослідники, що займаються проблемами літературної ономастики, вказують на її специфіку у відношенні до ономастики в цілому. Так, О.Карпенко виділяє декілька її істотних ознак:

1. Вторинність літературної ономастики. Загальномова система дає письменникові свої моделі і норми відповідно до місця, часу і соціального середовища.

2. Літературна ономастика народжується на основі вільного творчого пошуку, вибору, здійснюваного письменником відповідно до жанру і стилю тексту, – на відміну від природного і тривалого історичного розвитку реальної ономастики в певному соціальному середовищі і мові народу. Літературна і реальна ономастики мають різні причини появи.

3. Літературна ономастика виконує стилістичну функцію. Власне ім'я в звичайній мовній комунікації називає, щоб розрізнити об'єкти, а власне ім'я в художній мові цю диференційну функцію поєднує з естетичною, образотворчою функцією і підкоряється їй.

4. Якщо реальна ономастика належить цілому словниковому складу мови, топонімічному масиву, то літературна ономастика – це факт мови, і не просто мови, а мови художньої, оскільки функції ВІ у повсякденній і художній мовах абсолютно різні.

5. Літературно-художній твір завжди має заголовок, який є головним компонентом ономастичного простору [11, с. 15].

Поширенню ВІ сприяють багато факторів. Одним із головних є популярність літературних творів, у яких використовується те, чи інше ім'я. Яскраві літературні персонажі не тільки сприяли популяризації ВІ, а й поповнювали їх номенклатуру. Так, деякі ВІ були створені саме письменниками. Серед них можна назвати такі імена: *Pamela* (використовується в «Аркадії» Ф.Сідні), *Stella* («Астрофель і Стела» Ф.Сідні), *Silvia* («Два веронця» У.Шекспіра), *Celia* («Як вам це сподобається» У.Шекспіра), *Julia* («Два веронця» У. Шекспіра), *Juliet* («Ромео та Джульєта» У. Шекспіра), *Jessica* («Венеціанський купець» У.Шекспіра), *Ophelia* («Гамлет» У.Шекспіра), *Viola* («Дванадцята ніч» У.Шекспіра), *Claribel* («Королева фей» Е.Спенсера), *Venessa* («Каденус і Ванеса» Дж. Свіфта).

Багато літературних творів дали друге життя забутим іменам. Так, зацікавленість готичним романом, що мала місце у XVIII ст., сприяла відродженню давньоанглійських ВІ, таких як *Albert, Alfred, Arthur, Edgar, Emma, Galahad, Lancelot, Matilda, Maud, Rosabel*. Під впливом історичних романів В.Скотта, поеми А.Теннісона «Королівські ідилії», творів С.Колдріджа, Дж.Байрона отримують розповсюдження такі імена, як *Christabel, Manfred, Rowena, Cedric, Quentin, Minna, Guy, Diana, Fenella, Nigel, Roland, Ralph, Hugh, Walter*. Завдяки Льюїсу Керролу та його книзі «Аліса в країні див» забуте раніше жіноче ім'я стало одним із найпопулярніших ВІ у Великобританії.

ВІ, використані у літературних творах, мають соціальне забарвлення. Лінгвіст Н.М.Шутова дослідила цю закономірність на прикладі творчості Дж.Б.Прістлі. Наприклад, ім'я *Albert*, що зустрічається в творах письменника і належить представникам низьких прошарків населення, з XIX ст. було популярним у Великобританії в основному серед людей робочого класу. Іноді соціальна приналежність імені заважає його носію, знаходиться в дисонансі з його особистими характеристиками. Так, у романі Дж.Б. Прістлі «Гарні друзі» *Courtney Brundit* («a powerfully built man, with a broad and pleasantly stupid face, easiest-tempered man, the good-humored Joe») ніколи не називається своїм справжнім іменем. Усі називають його *Joe*, оскільки *Courtney* – аристократичне ім'я, яке йому не личить. У творах цього письменника типовими іменами служниць є *Alice* й *Agnes*, а ім'я *Muriel* – аристократичне.

Соціальні конотації ВІ можна простежити у художніх творах впродовж усієї історії літератури. Так, у добу класицизму величні герої мали потребу у величних ВІ, тому автори часто запозичували або створювали імена на базі класичних мов: латинської та грецької. Ось декілька прикладів «величних» імен: *Amanda, Olivia, Valeria, Julia*. Часто класичні імена запозичувалися разом із персонажами грецької, римської та біблійної міфології (наприклад, *Adam, Eve, Gabriel, Faun, Absalom, Sylvio*, що зустрічаються на сторінках творів Е.Марвелла, Дж.Мільтона та Дж.Драйдена). В одах доби класицизму нерідко зустрічаються імена богів та героїв (такі як *Venus, Jove, Samson*). У комедіях автори використовують етимологічні ВІ, релевантні іменам персонажів (наприклад, *Mistress Flippant* – «легковажна», *Lord Aimwell* – «добра мета»).

Автори сентиментальних романів давали своїм героям мелодичні та звучні імена, що іноді базувалися на грецьких та латинських елементах (це такі імена, як *Pamela, Clarissa, Tristan*). Імена-характеристики давалися зрідка і лише негативним героям (*Lovelace*). У добу романтизму в сфері ВІ у літературних творах існувало дві прямо протилежні тенденції. З одного боку, герої могли отримувати реальні імена (наприклад, *Lemuel Gulliver* (Дж. Свіфт), *Robinson Crusoe* (Д. Дефо), а з іншого – деякі герої отримували екзотичні імена (*Rowena, Guy Mannering*, В. Скотт). Герої Дж.Байрона часто мали німецькі імена (*Conrad, Manfred*).

У добу реалізму в сфері ВІ спостерігається документалізм. Так, майже всі ВІ з творів Ч.Діккенса взяті з життя (*Twist, Unwin, Bates*). У творах У.Теккеря багато символічних ВІ (*Charles Honeyman*, пастор *Felix Rabbits felix*, у перекладі з латинської мови – «щасливий»). У пастора було 14 доньок.)

Проаналізувавши вибрані приклади, можемо зробити висновок, що ВІ відіграють велике значення у художній літературі. Часто символічні власні імена характеризують персонажів або створюють комічний ефект. ВІ також вказують на місце і час дії у творі. Іноді письменники створюють нові імена, що, завдяки популярності їх творів, поповнюють списки англійських ВІ. Нерідко використані письменниками забуті імена отримують друге життя та набувають широкої популярності серед населення. Разом із іменами, письменники створюють і певні стереотипи героїв, що переносяться в реальне життя і певною мірою накладаються на людей – носіїв імен тих, чи інших літературних героїв. Вибір їх є не випадковим, а служить меті більш глибокого розкриття

теми та ідеї творів. Багато ВІ в англійській літературі є символічними, тобто надають проникливого читачеві додаткову інформацію про особу персонажа, його професію, соціальну приналежність і т.д.

Отже, символічні власні імена є не тільки засобом створення художнього фону твору, який яскраво і точно відображає картину життя сучасного англійського суспільства, але і служать джерелом для глибокого вивчення культури, історії, традицій Великої Британії, що може бути використаним у подальших наукових розвідках.

Література:

1. Бережна М. В. Тринадцять етапів перекладу власних назв та імен / М. В. Бережна // Вісник СумДУ. Філологія. – 2007. – № 1. – С. 62–67.
2. Блох М. Я. Имена личные в парадигматике, синтагматике и прагматике // М. Я. Блох, Т. Н. Семёнова. – М. : Готика, 2001. – 194 с.
3. Булаховский Л. А. Введение в языкознание / Л. А. Булаховский. – М. : Учпедгиз, 1984. – 174 с.
4. Виноградов В. С. Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М. : РАО, 2001. – 224 с.
5. Влахов С. В. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Р. Валент, 2006. – 448 с.
6. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Московского университета, 2007. – 544 с.
7. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2001. – 200 с.
8. Ермолович Д. И. Функционально-семантические особенности индивидуализирующих знаков : автореф. дис. канд. фил. наук. : 10. 01.01 / Д. И. Ермолович. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1981. – 27 с.
9. 15. Живоглядов А. А. Поэтические имена собственные личные в системе национального антропонимика на современного английского языка / А. А. Живоглядов // Словообразование и лексические системы в разных языках. – Вып. 2. – Уфа, 1996. – С. 39–49.
10. Ириханова К. М. Функционирование топонимов в художественной литературе (английский язык): автореф. дис. канд. филол. наук / Ириханова Ксения Максимовна – М., 1978. – 20 с.
11. Карпенко О. Ю. Проблематика когнитивной ономастики / О. Ю. Карпенко – Одеса : Астропринт, 2006. – 325 с.
12. Курилович Е. Положение имени собственного в языке / Е. Курилович // Очерки по лингвистике. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1982. – С. 251–266.
13. Лакофф Д. Метафоры, которыми мы живём [Электронный ресурс] / Дж.Лакофф, М. Джонсон. – Режим доступа : http://www.metaphor.narod.ru/lacoff_main.htm.
14. Леонович О. А. Очерки английской ономастики: Пособие для преподавателей / О. А. Леонович. – М. : Интерфакс, 1994. – 128 с.
15. Леонович О. А. В мире английских имен / О. А. Леонович. – [1-е изд., испр. и доп.]. – М. : ООО «Издательство АСТ» : ООО «Издательство Астрель», 2002. – 140 с.
16. Немировская Т. В. Собственное имя в творчестве М. М. Коцюбинского: Автореф. дисс. канд. филол. наук. / Т. В. Немировская – Киев, 1988. – 20 с.
17. Рут М. Э. Образная номинация в русской ономастике / М. Э. Рут. – М. : Издательство ЛКИ Формат, 2008. – 192 с.
18. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : УРСС, 2007. – 368 с.
19. Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелев. – М. : УРСС, 2003. – 244 с.
20. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 432 с.
21. Ullmann S. The Principles of semantics / Ullmann S. – Glasgow : Jackson, 1989. – P. 73.